

ІН/440205
(019)

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ АКАДЭМІЯ НАВУК БЕЛАРУСІ
Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры
НАН Беларусі
Інстытут мовы і літаратуры імя Якуба Коласа
і Янкі Купалы НАН Беларусі
БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ПЕДАГАГІЧНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ
ІМЯ МАКСІМА ТАНКА

НА ХВАЛЯХ МОВЫ:

*да 90-годдзя з дня нараджэння
акадэміка М. В. Бірылы*

Матэрыялы Міжнароднай
навуковай канферэнцыі
(Мінск, 10–11 верасня 2013 г.)

Мінск
«Беларуская навука»
2014

Нацыянальная
бібліятэка
Беларусі

това, что активно обсуждалось в тогдашней прессе, «речевой агрессии», когда на заседании парламента он назвал премьер-министра Англии «бабешкой».

Современная журналистика все больше приобретает женское лицо. Это проявляется в нарастающей тенденции дисбаланса по гендерному признаку как в студенческих аудиториях, так и в практической журналистике.

В Беларуси есть уникальное издание, руководителем которого является Елена Береснева, – областная газета «Гродненская правда». Можно констатировать, что в нем органично проявляется образ славянской женщины, который проектируется на белорусскую действительность и в то же время является ее зеркалом. «Сердце лечит сердцем», «Пусть мама меня непременно найдет», «Ах, фестиваль... Удивительный миг!» (Гродненская правда, 2008, 21 июня) и многие другие заголовки, характерные для этой газеты, наполнены эмоциональной лексикой с ярко выраженной мелиоративной окраской. Такого рода явления порождают на творческих семинарах, зональных, областного и республиканского масштабов дискуссии: какова должна быть современная журналистика, как преодолеть творческий кризис в быстроменяющемся информационном пространстве.

Анализ современных белорусских СМИ позволяет говорить о том, что в журналистских текстах мужчин и женщин не наблюдается существенных различий в языковой парадигме. Они имеются в выборе типологических речевых стратегий. Так, для белорусского языка характерно очевидное проявление толерантности к женщине. Это выражается как на языковом, так и на речевом уровнях. Словообразовательные возможности белорусского языка (как и украинского) в поиске номинаций по роду занятий, социальной принадлежности для женщин в социуме несоизмеримо большие, нежели в русском, английском и других языках. Например в белорусских СМИ кодифицируются имена нарицательные типа «доктарка», «прафесарка», «паэтка», «гандлярка», «калежанка», «дацэнтка», «дырэктарка», «менеджэрка» и многие другие. Объяснением тому является литературно-устная традиция формирования современного белорусского языка, в отличие от книжно-письменной традиции русского литературного языка. В таком плане типологические характеристики гендера белорусских СМИ определенно отличаются. При этом наблюдается изоморфизм русского элемента в белорусскоязычных СМИ, который приводит к распознаванию кон- и дивергентных явлений «силового принуждения», основанного на гендерной традиции.

Литература

1. Караулов, Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М., 1987.
2. Ощепкова, Е. С. Идентификация пола автора по письменному тексту (лексико-грамматический аспект) / Е. С. Ощепкова. – М., 2003.
3. Табурова, С. К. Гендерные аспекты поведения парламентариев (на материале парламентских дебатов в ФРГ) / С. К. Табурова // Социологические исследования, 1999. – № 9.

Н. У. Чайка (Мінск)

ТЫПАЛОГІЯ СПАСАБАЎ ВЫРАЖЭННЯ ПРЭДЫКАТЫЎНАСЦІ Ў КАНСТРУКЦЫЯХ З ЭЛІПСІСАМ ДЗЕЯСЛОВА

У сучасным мовазнаўстве назіраецца вывучэнне прэдыкатыўных катэгорый у поўных і пераважна дзеяслоўных канструкцыях. Сучасныя класіфікацыі заснаваны на характары базавага сродку – дзеяслова, таму прэдыкатыўныя катэгорыі кваліфікаваліся як паняццёвыя сінтаксічныя катэгорыі (О. А. Шпак, З. Я. Тураева, P. Elbourne), як сінтаксічныя катэгорыі, што выражаюць ацэнку рэчаіснасці (Н. Ю. Паўлоўская, Л. В. Стародедова, М. Стаменов, L. Frazier), як актуалізацыйныя катэгорыі (L. Fiengo, S. Dentler, S. Hausperger) або як семантычныя (семантыка-граматычныя) катэгорыі (Е. В. Грудева, Р. Симић, N. N. Zhang). Падобныя канцэпцыі шырока распаўсюджаны ў сучаснай сінтаксічнай навуцы, аднак абсалютна непрыдатныя для характарыстыкі спосабаў прэдыкатыўнай ацэнкі ў канструкцыях з эліпсісам дзеяслова. Адсутнасць базавага сродку выражэння прэдыкатыўнасці ў канструкцыях з эліпсісам дзеяслова прадвызначае выражэнне названых значэнняў іншымі спосабамі і сродкамі (на гэтай падставе мы кваліфікавалі прэдыкатыўныя катэгорыі як *функцыянальна-семантычныя*). Для іх даследавання сістэматызацыі і класіфікацыі патрэбна адпаведная метадалогія, аснову якой складае кампенсаторная прыкмета. Распрацаваная намі метадалогія, на наш погляд, валодае значнымі здольнасцямі для выяўлення сістэмы сродкаў выражэння прэдыкатыўных катэгорый і пабудовы кампенсаторнага поля. Тыпалагічная характарыстыка на аснове кампенсаторнай прыкметы дазволіць падзяліць сістэму аб'ектаў у залежнасці ад спосабаў і сродкаў кампенсацыі прэдыкатыўных значэнняў (тыпалагічна істотных прыкмет) з далейшай класіфікацыяй у адпаведнасці з параметрамі тыпалогіі.

Пры пабудове тыпалогіі выражэння прэдыкатыўных катэгорый намі ўлічваліся наступныя характарыстыкі: узровень моўнай арганізацыі, спосаб кампенсацыі прэдыкатыўнага значэння і сродак (від кампенсаторнага кампанента). Эксплікацыя прэдыкатыўнага значэння ажыццяўляецца заўсёды на сінтаксічным узроўні, незалежна ад сродкаў і спосабаў кампенсацыі.

Асноўным параметрам тыпалагічнай характарыстыкі выступае сродак эксплікацыі прэдыкатыўнага значэння ў канструкцыях з эліпсісам дзеяслова. Эксплікацыя значэнняў прэдыкатыўнасці кампенсаторнымі сродкамі вызначаецца рознымі фактарамі. Найбольш пашыранымі выступаюць структурныя фактары.

Структурная абумоўленасць эксплікацыі значэнняў тэмпаральнасці з дапамогай дэтэрмінаваных членаў сказа выражаецца ў канстантнай маркіроўцы значэння часу (як і семантыкі статальнай лакалізацыі). Пры адсутнасці іншых паказчыкаў у падобнага роду канструкцыях дэтэрмінаваныя члены маркіруюць тэмпаральны план значэннем выключна цяперашняга часу: *У іх (вачах) – палажліваць і троху здэку, а найбольш дык бяздоннага і нязбыўнага*

суму, пакуты (Янка Брыль). Значэнне будучага ці прошлага часу ў эліптычных канструкцыях з дэтэрмінаванымі членамі прадугледжвае абавязковае ўжыванне дзеяслова *быць* у неабходнай тэмпаральнай мадыфікацыі: *За возерам была вёска / За возерам – вёска / За возерам будзе вёска*.

Граматычнае значэнне адасобленай акалічнасці (трыванне) маркіруе значэнне тэмпаральнасці ў канструкцыях ускосна – спосабам указання на адначасовасць ці паслядоўнасць падзей, што перадаюцца эліпсаваным дзеясловам і дзееспрыслоўем: *Над вёскай тут і там – маланка, раснісваючы неба ад краю да краю* (Янка Брыль) або *Закончыўшы працу ў полі, калгаснікі па хатах* (У. Шахавец). Ускосны спосаб актуалізацыі тэмпаральнасці ўласцівы толькі эліптычным канструкцыям, дзе адасобленыя акалічнасці звязваюцца паўпрэдыкатыўнай сінтаксічнай сувяззю і ўказваюць на дадатковае дзеянне. Названы спосаб актуалізацыі тэмпаральнасці не ахоплівае з'явы, у якіх адасоблена акалічнасць маркіруе спосаб дзеяння, прычыну, умову, уступку ў сказах тыпу *Нягледзячы на дождж, дзеці – на возера* або выпадкі, дзе адасоблена акалічнасць звязваецца паясняльна-ўдакладняльнай сінтаксічнай сувяззю: *Там, за гушчаром, – возера, чорнае вока* (І. Мележ). Не маркіруе значэнне тэмпаральнасці і адасобленае азначэнне, нават калі прымацоўваецца паўпрэдыкатыўнай сінтаксічнай сувяззю і выражаецца дзееспрыметнікам у сказах тыпу *Узрадаваныя навіною, дзеці шпарка і весела ў бок школы*, што тлумачыцца прыярытэтам атрыбутыўных уласцівасцей падобных канструкцый.

Кампенсацыя значэння тэмпаральнасці кантэкстуальнымі сродкамі структурную абумоўленасць мае. Падобная з'ява назіраецца пераважна ў складаных канструкцыях, дзе семантыка статальнай лакалізацыі мае канстантны характар, а значэнне тэмпаральнасці – пераменны і таму патрабуе адпаведнай маркіроўкі: *За вёскай было прыгожае возера, каля возера – старадаўні бор* (Б. Сачанка) або *За ракой будзе новая вёска, у вёсцы – клуб і бібліятэка* («Настаўніцкая газета»).

На ўзроўні звышфразовага адзінства значэнне тэмпаральнасці надзвычай выразна (незалежна ад віду эліпсіса) маркіруецца адпаведным значэннем экспліцытна выражанага выказніка: *Зараз намераем ціск. А потым укольчык* (А. Макаёнак).

Структурнымі фактарамі абумоўлена кампенсаторная функцыя звароткаў, парцэляваных і ўстаўных канструкцый, што ўказваюць на значэнне загаднага або ўмоўнага ладу канструкцый з эліпсісам дзеяслова: *«Янка, на сход!» – крычаў тым часам Юлік каля другое хаты* (Кузьма Чорны) або *У хату! Зараз жа!* (Г. Багданавіч) ці *Я, мабыць, да бацькоў* (П. Васючэнка). Інтанацыйна-сэнсавае афармленне звароткаў і парцэляваных канструкцый дазваляе аддыферэнцыраваць аманімічныя формы эліптычных канструкцый са значэннем абвеснага ладу (з клічнай інтанацыяй) ад загаднага. Сінкрэтычная функцыя злучніка *каб* дазваляе маркіраваць канструкцыю значэннем загаднага ладу: *Дак глядзі ж, каб з хаты нікуды! І ў хату нікога чужога – зачыніся і не пускай!* (І. Мележ).

Структурна-сэнсавыя фактары рэгулююць кампенсаторную функцыю часціц і лексічных сродкаў пры маркіроўцы значэнняў тэмпаральнасці. Мадальная часціца *бывала*, вылучальна-абмежавальная *толькі* і ўзмацняльная *ды* абмяжоўваюць магчымыя значэнні тэмпаральнасці канструкцый з эліпсісам дзеяслова на аснове сэнсавай спалучальнасці: *Мы ўсёй сямейкай – ды ў круіз вакол Еўропы* (М. Матукоўскі) і інш. Маркіроўка значэнняў тэмпаральнасці лексічнымі сродкамі заснавана на тых жа прынцыпах: лексема з часавым значэннем абмяжоўвае магчымыя значэнні тэмпаральнасці эліптычнай канструкцыі: *Яны ў Гародні, бы ў палоне. // Такі ўжо час... Ідзеш далей... // Турботы – заўтра, а сёння // Ты – бесклапотны салавей* (Л. Дранько-Майсюк).

Структурна-сэнсавымі фактарамі абумоўлена кампенсацыя значэнняў персанальнасці лексічнымі сродкамі. Да найбольш выразных лексічных сродкаў адносяцца асабовыя займеннікі: *Я табе – і дошкі, і шыфер. Жонку ў санаторый* (А. Дзялендзік), уласныя і агульныя назоўнікі: *Ігнат да яго: – Адкуль вы? Куды вы?...* (А. Куляшоў); *Заместа шчырасці – адплата* (Р. Баравікова).

Кампенсацыя прэдыкатыўных значэнняў у канструкцыях з эліпсісам дзеяслова можа быць абумоўлена **фармальна-граматычнымі фактарамі**. Маркіроўка значэнняў тэмпаральнасці і мадальнасці часам ажыццяўляецца з дапамогай марфалагічных сродкаў, у прыватнасці формаўтваральных часціц, якія ўказваюць на значэнне другой асобы: *Хрыпты варухнуў абрэзам: – Давай па загуменні!* (І. Мележ), на значэнне загаднага ладу *Ізабела Сямёнаўна, давайце па-добраму, сумленна* (М. Матукоўскі). Мадальнае значэнне неабходнасці выражаецца з дапамогай безасабовых прэдыкатыўных прыслоўяў: *Яна (Параска) пазягнула, потым выпрасіла, а я, нягодна крутнула галавой: – Не, спаць няма калі! Трэба – за шыйкі!* (І. Мележ).

Выражэнне значэння загаднага ладу можа быць абумоўлена фармальна-граматычнымі фактарамі. Форма дапаўнення маркіруе эліптычны сказ выключна значэннем загаднага ладу (іншыя значэнні ладу выключаюцца): *– Дзянішчык! – хутка адыходзячы ад яго вёсткі, сказаў капітан. – Паўзком у хмызняк і ўсё – назад! Усіх назад, у ланцуг!* (В. Быкаў); *– Гутман, ракету!* (В. Быкаў).

Важымі параметрам пры выяўленні тыпалогіі выступае **спосаб** кампенсацыі прэдыкатыўных значэнняў. Напрыклад, часта значэнне персанальнасці ў канструкцыях з эліпсісам дзеяслова кампенсуецца імпліцытным спосабам. Указанне на значэнне персанальнасці ажыццяўляецца спосабам пераемнасці кампанентаў аб'ектна-суб'ектнага тыпу ў структуры складанага сказа або складанага сінтаксічнага цэлага, напрыклад, экспліцытна выражаны аб'ект у структуры звышфразовага адзінства ўказвае на значэнне персанальнасці (у дадзеным выпадку 3 асобы) эліпсаванага дзеяслова: *Толькі скажы яму, каб дзве фотакартчкі. Адну – сабе, а другую ў клуб* (А. Макаёнак). Паколькі пераемнасць кампанентаў мае не прамы характар, а выводзіцца на аснове

логіка-семантичных адносін, то лічым мэтазгодным назваць гэтую аперацыю менавіта спосабам, а не сродкам. Эксплікацыя значэння персанальнасці на аснове логіка-семантичных адносін уключэння назіраецца выключна ў канструкцыях з простаю мовай. Простая мова «ўключаецца» ў семантичную структуру сказа і ўказвае на значэнне персанальнасці (3 асобы): – *Вайна вайной, а жыццё, як ты гаворыш, у кожнага сваё.* – *І раптам да нас: – Ну, давайце на сход* (У. Паўлаў). Спосабам выражэння значэння персанальнасці выступаюць і сінанімічныя пераўтварэнні кампанентаў суб'ектнага тыпу ў структуры звышфразавы адзінства: *Я стамілася. У вёску б на дзянёк.* Рэферэнтная аднесенасць кампанентаў суб'ектнага тыпу ўказвае на супадзенне творцы дзеяння і моўцы. У якасці спосабу эксплікацыі значэння персанальнасці выступае сэнсавая спалучальнасць кампанентаў: указанне на асобу прасочваецца пры любой фоме эліпсаванага дзеяслова: *Пётр Іванавіч, чаю табе мацнейшага?* (А. Дзялендзік). Класіфікацыя спосабаў выражэння персанальнасці ў канструкцыях з эліпсісам дзеяслова ў адпаведнасці з названымі параметрам дазволіць значна ўзбагаціць іх тыпалагічную характарыстыку.

Сінтаксічны паралелізм кваліфікуецца намі як адзін са спосабаў эксплікацыі прэдыкатыўных значэнняў у канструкцыях з эліпсісам дзеяслова. Мэтазгоднасць падобнай кваліфікацыі абумоўлена сінтаксічнай і граматычнай аднапланавасцю кампанентаў, што ахопліваюцца адпаведнай сінтаксічнай сувязю. Сінтаксічны паралелізм усталяваецца паміж аднароднымі выказнікамі і часткамі складаных канструкцый з паратаксічнай сінтаксічнай сувязю. Прамае ўказанне на значэнне тэмпаральнасці адсутнічае, аднак на аснове паратаксічнай сінтаксічнай сувязі значэнне тэмпаральнасці экспліцытна выражанага выказніка (аднароднага або ў структуры складанага сказа) праецыруецца і на эліптычны: *Вечар. Сонца на заходзе. Гоніць Федзя статак свой. Прыганяе да аборы і адразу – да сяброў* (П. Броўка); *Знікла ўсё ранейшае, толькі – успаміны* (П. Броўка). Заўважана, што маркіроўка значэнняў тэмпаральнасці ў канструкцыях з сінтаксічнай і семантичнай аднапланавасцю (з сінтаксічным паралелізмам) ажыццяўляецца на аснове любых адносін – адначасовасці: *Значыць, я – да камандзіравай зямлянкі і ўжо на прыступках чую: размова сур'ёзная* (В. Быкаў), паслядоўнасці: *Кончу ваяваць – і да вас, у Антонава...* (А. Дударэў); *Сягодня Мінск... А заўтра Днепр і Гомель... А там – прастор і ў кветках Беларусь* (П. Трус).

Сінтаксічны паралелізм выступае спосабам кампенсацыі значэння персанальнасці ў структуры складанага сказа або звышфразавы адзінства: *Сюды вернем якую-небудзь кантору, а вам – пяць пакояў* (А. Макаёнак) або *Ты думаеш, што робиш? З малым – у строй?* (В. Быкаў). Экспліцытна выражанае значэнне персанальнасці праецыруецца на частку поліпрэдыкатыўнай адзінкі або кампанент звышфразавы адзінства з эліпсісам дзеяслова.

Сінтаксічныя адносіны зрэдку выступаюць спосабам выражэння значэння персанальнасці ў канструкцыях з эліпсісам дзеяслова. Падобны параметр

прыдатны для характарыстыкі поліпрэдыкатыўных сінтаксічных адзінак з гіпатаксічнай сінтаксічнай сувязю: *Хлопцы, як сцямнелася, гародамі – на дарогу* (В. Быкаў). Граматычная форма дзеяслова ў даданай частцы *сцямнелася* абмяжоўвае значэнне часу галоўнай часткі: магчымасць рэалізацыі значэнняў цяперашняга і прошлага часу ў частцы з эліпсісам дзеяслова выключаецца. Важнасць падобнага параметра заключаецца ў значных магчымасцях паратаксічнай і гіпатаксічнай сінтаксічнай сувязі: яны здольны маркіраваць не толькі семантыку сінтаксічнай адзінкі, а і значэнні тэмпаральнасці.

Пры пабудове тыпалогіі ўлічваліся колькасныя параметры. Значная ступень частотнасці некаторых спосабаў і сродкаў выражэння прэдыкатыўнасці ў канструкцыях з эліпсісам дзеяслова сведчыць пра іх стабільны, універсальны характар.

Літаратура

1. Грудева, Е. В. Валентностный класс глаголов и эллипсис приглагольных актантов в современном русском языке : эксперим. и корпус. исслед. / Е. В. Грудева // Мир рус. слова. – 2008. – № 4. – С. 22–29.
2. Паўлоўская, Н. Ю. Катэгорыя мадальнасці ў сучаснай беларускай мове / Н. Ю. Паўлоўская. – Мінск: Выд-ва МДЛУ, 2001. – 206 с.
3. Симић, Р. Српска синтакса : у 4 књ. / Р. Симић, Ј. Човановић ; Филол. фак. у Београду [и др.]. – Београд [и др.] : Филол. фак. [и др.], 2007. – 4 књ.
4. Стаменов, М. Грамматика на конструкциите като алтернатива за описание на отношенията между синтаксис и семантика в граматиката и в лексикона: в 3 ч. / М. Стаменов // Бълг. ез. – 2006. – № 4. – С. 81–93; 2007. – № 1. – С. 50–62; 2007. – № 4. – С. 59–69.
5. Стародедова, Л. В. Импликация в отношении в структуре предложения и текста / Л. В. Стародедова // Предложение и текст: межвуз. сб. науч. тр. / Ряз. гос. пед. ин-т; редкол.: Т. А. Кожетьева (отв. ред.), Н. С. Колотилова, Л. М. Притчина. – Рязань, 1992. – С. 96–99.
6. Тураева, З. Я. «Нуль» в синтаксисе как структурная модификация исходной модели / З. Я. Тураева, Я. Г. Биренбаум // Коммуникативно и структурно обусловленные модификации единиц языка : межвуз. сб. науч. тр. / Ленингр. гос. пед. ин-т; редкол.: Н. А. Кобрин (отв. ред.) [и др.]. – Л., 1986. – С. 122–125.
7. Шнак, О. А. Співвідношення нуля, еліпса і репрезентації у синтаксичному процесі суміщення / О. А. Шнак // Вісн. Львів. політехн. ін-та. – 1990. – № 249: Мова та стиль зарубіжної літератури. – С. 39–43.
8. Dentler, T. Verb und Ellipse im heutigen Deutsch: zum «Fehlen» verhängiger Bestimmungen in Theorie und Praxis / S. Dentler. – Göteborg: Univ., 1990. – 106 s.
9. Elbourne, P. The semantics of ellipsis / P. Elbourne // Interdisciplinary studies on information structure. – Potsdam, 2005. – Vol. 3. – P. 63–109.
10. Fiengo, R. Indices and identity / R. Fiengo, R. May. – Cambridge; London: MIT Press, 1994. – XVI, 315 p.
11. Frazier, L. Focus and VP ellipsis / L. Frazier, C. Clifton, K. Carlson // Language a. Speech. – 2007. – Vol. 50, № 1. – P. 1–21.
12. Hausperger, B. Sprachökonomie in Grammatik und Pragmatik : die Ellipse / B. Hausperger. – München : Utz, 2003. – IX, 327 S.
13. Zhang, N. N. The syntax of English comitative constructions / N. N. Zhang // Folia Linguistica. – 2007. – Vol. 41, Iss. 1/2. – P. 135–169.

Ціхон: *Добра, пане Куторга, – бяры сабе дачку, і пасаг дам, толькі зрабі ласку: выцягни з бяды <...>*

Куліна: *Памагайце толькі майму Ціхону, а ўжо Марыся будзе ваша; я ёй сама ладам напілюю вушы...* [3, с. 372–373].

Грышка і Марыся пратэстуюць супраць старых поглядаў і звычаяў:

Марыся: *Ой, так! Няхай ганіць бацька, няхай лае маці, а я люблю Грышку і любіць яго век буду. Ой, бедныя нашы галованькі!..* [3, с. 369].

Грышка: *Што хочаце, тое рабіце, а ўсё-такі Марыся будзе мая!* [3, с. 371].

Дзеці не разумеюць сваіх бацькоў, іх ганарлівасці і шляхецкіх забабонаў, але да свядомага пратэсту ўзняцца яны пакуль не здольны. Сваё шчасце спрабуюць уладкаваць з дапамогай хабару для станавога прыстава:

Грышка: *Выбачай, мілая Марыся, – чуць золак, я з'ездзіў ужо да мэта, кінуўся ў ногі асэсару і прасіў, каб ён узяў нас пад сваю апеку.*

Марыся: *Трэба было завесці які гасцінчык.*

Грышка: *Дык я ж завёз яму двух зайцоў, тры пары цецерукоў ды кадобчык мёду. Ён усё прыняў ласкава і сказаў, што сёння ж прыдзе на разборку справы майго бацькі з тваім. Ой, наварылі бацькі сабе кашы, будзе што есці!* [3, с. 370].

Марыся і Грышка лічаць бацькоў дзівакамі, смяюцца з іх прывязанасці да шляхецкага звання, якое называюць «хваробай». З відавочнай сімпатыяй малюе В. Дунін-Марцінкевіч маладых людзей, якія не хочуць падпарадкоўвацца волі неразумных бацькоў і змагаюцца за права на асабістае шчасце.

Станавы прыстаў Кручкоў – тыповы прадстаўнік чыноўніцкай царскай бюракратыі, грубы, «нахабны абдзірала» – за хабар дапамагае маладым героям. Сцэна судовага пасяджэння ўспрымаецца як вострая пародыя на царскае правасуддзе. Кручкоў не судзіць, а камандуе. Ён пускае ў ход усе свае хітрыкі: робіць сур'ёзны выгляд твару, адзін вус скіроўвае угару, другі – уніз, згадвае неіснуючыя законы і ўказы. Бюракрат упэўнены, што такая несусветная лухта будзе прынята шляхтай за чыстую праўду. Вобраз Кручкова гратэскавы, у ім сабраны шматлікія рысы царскага чыноўніцтва. Панаванне Кручковых, на думку В. Дуніна-Марцінкевіча, квітнее ў асяроддзі цёмнай, непісьменнай шляхты. М. Гарэцкі пісаў пра «Пінскую шляхту» ў «Гісторыі беларускае літаратуры»: «...Марцінкевіч вельмі задачна і з добрымі жартамі абсмяяў шляхоцкі гонар, застарэлыя шляхоцкія парадкі, прыхаматі і цемнату, а таксама хабарніцтва маскоўскіх ураднікаў і маскоўскую судовую валакіту. Разам з гэтым добра выстаўлена прыемная прастата шляхоцкага жыцця ў хатніх справах. Камедыя напісана надта жыва і сцэнічна» [1, с. 216].

Літаратура

1. *Гарэцкі, М.* Гісторыя беларускае літаратуры / М. Гарэцкі; уклад. і падрыхт. тэксту Т. С. Голуб. – Мінск: Маст. літ., 1992. – 479 с.
2. *Дунін-Марцінкевіч, В.* Ідылія / В. Дунін-Марцінкевіч // Беларуская камедыя; уклад. Н. І. Семашкевіч. – Мінск, 2000. – С. 3–48.
3. *Дунін-Марцінкевіч, В.* Пінская шляхта / В. Дунін-Марцінкевіч // Беларуская драматургічная спадчына: анталогія: у 2 кн. Кн. 1; уклад. С. А. Курбанова [і інш.]. – Мінск, 2011. – С. 369–384.

ЗМЕСТ

ПРЫВІТАЛЬНЫЯ ВЫСТУПЛЕННІ

Кухарчык П. Д. (рэктар БДПУ)	3
Каваленя А. А. (акадэмік-сакратар Аддзялення гуманітарных навук НАН Беларусі).....	4
Лукашанец А. А. (першы намеснік дырэктара Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі).....	5

МАТЭРЫЯЛЫ ДАКЛАДАЎ

Русак В. П. (Мінск). У скарбніцу роднай мовы	8
Качан В. Г. (Мінск). Святло вернасці беларускаму слову і справе	12
Еўсіевіч Н. П. (Мінск). Аб перспектывнасці вынікаў і пераемнасці ідэй	15
Аліферчык Т. М. (Мінск) Варыянты рэалізацыі ідэі мяжы ў беларускай тапаніміі	19
Андреева А. В. (Мінск). К праблеме выбара колічэскага і кваліфіцыраванага крыніцы арфоэпічнай нормы	23
Абдулкарим Али Махди (Ирак, аспирант кафедры общего и русского языкознания БГПУ). Пейоративные номинации лиц в русском и арабском языках	29
Астапчык Т. А. (Мінск). Складаныя прыметнікі ў беларускай і рускай моўных сістэмах	32
Балуш Т. В. (Мінск). Когнітыўная метафора как один из способов концептуализации мира	37
Барысенка В. Я. (Мінск). Паэтычны дыскурс Петруся Броўкі	40
Берднік С. К., Бабровіч Т. С. (Мінск) Будаўнічая лексіка ў апавесці Васіля Быкава «Знак бяды»	44
Бессонова Л. А. (Мінск). Образ человека в русской паремиологической картине мира	47
Богуш С. Я. (Мінск) Марфалагічныя асаблівасці беларускага дакументнага тэксту ў 1920–1970-я гады	51
Борисевич О. А. (Вітэбск). Лингвогеографический аспект изучения экклезионимии Беларуси	55
Гаспалява Т. Ю. (Вітэбск). Принципы номинации населенных пунктов Белорусского Поозерья	58
Гилковская Ю. М. (Вітэбск). Антропонимия контактных зон на пороге третьего тысячелетия	62
Герасимова Н. А. (Мінск). Знакомство с современной песенной лирикой как способ постижения русского национального менталитета иностранными студентами	64
Герасімчык І. А. (Гродна). Фразеалагічныя паранімы і станавыя формы дзеяслоўных фразеалагізмаў	68
Гируцкий А. А. (Мінск). Имя в концепции П. А. Флоренского	73
Груцо А. П. (Мінск). Славянизмы в истории белорусского и русского языков	76
Губкіна А. В. (Мінск). Асаблівасці кампазітаўтварэння асабовых назоўнікаў у беларускай мове 1920-х гадоў	81

Гурская Ю. А. (Минск). К вопросу о термине «древние европейские фамилии»	83	Мезенка Г. М. (Віцебск). Беларуская аанастыка як аб'ект дысертацыйных даследаванняў пачатку ххі стагоддзя	192
Дорофеенко М. Л. (Віцебск). Реализация флористического кода в виконимии Беларуси.....	88	Михайлова Е. В., Чжу Гэлимэн (Минск). Концепт «Птица» в лирике Ли Цин-Чжао в контексте китайской культуры	197
Железовская Н. Л. (Минск). Этноязыковая специфика ассоциаций: степень проявления позитивного и негативного мышления у белорусов, русских и англичан	91	Мулярчык Т. В., Алоўнікава Н. Г. (Мінск). Супастаўляльны аналіз фразеалагізмаў аб працы (на матэрыяле беларускай, англійскай і рускай моў)	202
Калашникова А. Ф. (Минск). Выражение модальности средствами фразеологии.....	96	Нікіценка Г. М. (Мінск). Аб паняцці «Стылістычная маркіраванасць»	204
Канюшкевіч М. І. (Гродна). Рэалізацыя як адзінкі камунікатыўнага фонду Беларускай мовы	100	Новрузов Р. М., Новрузова Г. Ф. (Баку). К ономастической семантике зороастрийских текстов	207
Капылоў І. Л. (Мінск) Акадэмік М. В. Бірыла – заснавальнік беларускай нацыянальнай аанастычнай школы	104	Пархомяк В. В. (Минск). Сравнительный анализ фразеологизмов психологического состояния человека белорусского, немецкого и русского языков, описывающих эмоциональную сферу личности (чувства)	210
Кирдун А. А. Русский язык в сфере профессионально-деловой деятельности (на примере судебной экспертизы).....	111	Перавалава Н. Ю. (Мінск). Парушэнне норм беларускай мовы ў сучаснай пісьмовай практыцы.....	214
Кожемяченко Е. В. (Минск). Речевой этикет и межкультурная коммуникация.....	115	Плыгаўка Л. Л. (Вільнюс) Рэгіянальныя тэндэнцыі ў беларускай мове ў Літве	218
Козылева М. У. (Магілёў). Праблема вывучэння спосабаў і сродкаў трансляцыі англійскіх антрапонімаў у тэксты на беларускай мове	119	Русак В. П. (Мінск). Засваенне і адаптацыя новых слоў у сучаснай беларускай мове	223
Конакова Е. И. (Харьков). Перевод как модель межкультурной коммуникации.....	123	Рябова Т. Н. (Мінск). Основные виды вторичной номинации субстантивов и адъективов... ..	228
Королева И. А. (Смоленск). Русско-белорусские ономастические сопоставления (на материале фамилий Смоленского края)	127	Самусевіч В. М. (Мінск). Моўна-стыльвая палітра беларускай літаратурнай казкі (на матэрыяле казкі П. Сіняўскага «Зачараваная гаспадарка»).....	233
Кочерго Д. Ч. (Минск). Изучение категории количественности в современной лингвистике	130	Сасноўская К. А. (Віцебск). Сучасны стан прозвішчнай антрапаніміі Бешанковіччыны	238
Кудреватых И. П. (Минск). Языковая игра как творческое использование языка (на материале произведений В. Токаревой).....	134	Семянькова Г. К. (Віцебск). Захаванне дакладнасці маўлення як адна з умоў паспяховай зносін.....	243
Курцова В. М. (Мінск) М. В. Бірыла як дыялектолаг: да канцэпцыі складання зводнага поўнага слоўніка беларускай мовы	138	Синкевич Т. И. (Віцебск). Особенности номинации культурных фильмов: коннотативный аспект ..	248
Кулеш Г. І. (Мінск). Беларуская юрыдычная лексікаграфія другой палавіны ХХ – пачатку ХХІ стагоддзя	145	Ситникова М. Г. (Гомель). Обучение иностранных студентов-медиков навыкам межкультурного общения на занятиях РКИ.....	255
Лапцёнак А. М. (Мінск). Функцыянальныя амонімы і іх адлюстраванне ў лексікаграфічных крыніцах	150	Скрэбнева Т. В. (Віцебск). Философские основы ономастики: философия имени.....	258
Лаўрыновіч Н. В. (Мінск). З'ява аманіміі ў сістэме сучаснай Беларускай заалагічнай тэрміналогіі	155	Слесарева Т. П. (Віцебск). Антропология комонимы Лепельщины	261
Лисова И. А. (Віцебск). Неофициальные антропонимы как средство репрезентации малой группы (на материале неофициальных именованных жителей Западных районов Витебской области)	158	Смольская Т. М. (Мінск). Тлумачэнне студэнтам-юрыстам тэмы «Асваенне запазычаннаў у правазнаўчай тэрміналогіі»	264
Лобань Н., Маразоўская С. (Мінск). Сродкі мастацкай выразнасці пры адлюстраванні свету дзяцінства ў паэме Якуба Коласа «Сымон-музыка» (на прыкладзе вобраза Сымона)...	162	Снігірова Н. А. (Мінск). Заўважэнне паліглоса-панямонскае <i>кломля</i> як з'ява-стымул для ўтварэння марфалагічнай навацы <i>kiomel (F.)</i> у паўночна-ўсходніх гаворках польскай мовы	267
Лянкевіч У. В. (Мінск). Цытаванне як прычына пераключэння кодаў (на матэрыяле запісаў жывога маўлення моладзі)	166	Старасценка Т. Я. (Мінск). Фартыкальны кантэкст і сродкі яго рэалізацыі.....	271
Ляшчынская В. А. Рэпрэзентацыя канцэпту 'эмоцыя шчасця' фразеалагізмамі беларускай мовы.....	169	Старычонок В. Д. (Мінск) Другасныя намінацыі асабовых займеннікаў.....	275
Мандзік В. А. (Мінск). Асаблівасці сучаснага беларускага сцэнічнага маўлення	175	Сяргеева А. М. (Мінск). Варыянтнасць кампанентаў у складзе спалучэнняў з лічэбнікам у сучаснай беларускай мове.....	281
Маракуліна Т. М. (Мінск). Сістэма стылістычных памет у тлумачальных слоўніках беларускай мовы: да пастаноўкі праблемы.....	179	Тихонович Е. С. (Минск). Нулевой знак как организующая и системообразующая единица языка	286
Махнач Ю. И. (Минск). Лингвострановедение на начальном этапе обучения русскому языку как иностранному	185	Трыгук І. О. (Минск). Метафора как средство создания образа в речи повествователя ..	289
Махонь С. У. (Мінск). Камунікатыўная адметнасць перыфразы ў паэме Якуба Коласа «Новая зямля».....	188	Трошинская-Степушина Т. Е. (Віцебск). Специфика художественного образа: понятие, типология, структура.....	293
Мвер Х. К. (Минск). Фразеологические соматизмы с компонентом <i>сердце</i> в русском и арабском языках	189	Груцько В. В. (Минск) Слова неродного языка в мире героев «малой» прозы Л. Улицкой... ..	297
		Уласевіч В. І. (Мінск). Неаграфія як перспектыўны напрамак беларускага мовазнаўства	300
		Федарэнка Г. У. (Мінск). Лексема <i>вино</i> ў поміках старабеларускай мовы	306
		Флисаk О. Ю. (Минск). Манипулятивный потенциал имен собственных	311
		Хвясцько С. Г. (Гродна). Чаргаванне і сцяжэнне фанем як марфаналагічныя сродкі адсубстантыўнай дэрывацыі назоўнікаў з суфіксам <i>-ств-</i>	315
			401

Цыбульская М. П. (Мінск). Журналістскі тэкст: гендерная дыферэнцыяцыя.....	320
Чайка Н. У. (Мінск). Тыпалогія спосабаў выражэння прэдыкатыўнасці ў канструкцыях з эліпісам дзеяслова.....	325
Чуханова А. В. (Мінск). Глагольныя новообразования в русском языке (на материале речевого жанра «Интервью»).....	330
Шамякіна А. (Мінск). Да вызначэння жанравай прыналежнасці аднаго твора Максіма Багдановіча.....	332
Чахоўская Т. Л. (Мінск). Рытміка-інтанацыйныя характарыстыкі вуснага беларускага маўлення (на матэрыяле «Заклучнага слова Якуба Коласа на вечары, прысвечаным яго 70-годдзю»).....	334
Чахоўскі Г. К. (Мінск). Мультымедыйны падручнік у сістэме дыстанцыйнага навучання сучаснай беларускай мове.....	337
Шклярый В. А. (Мінск). Назвы новых і старых зямельных участкаў у мікратапаніміі усходняга Палесся.....	342
Шукюрбейлі Т. Г., Шукюрова Г. Т. (Баку). Типы спряжений и наборы флексий русского глагола	345
Шчасная К. Д. (Мінск). Слоўнік беларускай мовы (1987) і слоўнік беларускай мовы (2012): традыцыі і змены.....	348
Шэмет Т. Я. (Мінск). Спосабы выражэння параўнальнага значэння ў сінтаксічных канструкцыях з кампаратывам.....	352
Ялынцава І. У. (Мінск). Каларатыў як аб'ект фармальна-семантычнага вывучэння супастаўляльнай лінгвістыкі.....	357

НАВУКОВЫ ДЭБЮТ

Алешка В. В. (Мінск, БДПУ). Вобраз маці ў паэзіі Рыгора Барадуліна.....	362
Аляшкевіч В. В. (Мінск, БДПУ). Адметнасць стылю віктара Казько	364
Бойка Н. В. (Мінск, БДПУ). Адрэжэнскія матывы ў творчасці Янкі Купалы.....	365
Галаўко І. С. (Мінск, БДПУ). Адметнасць увасаблення канцэпту «Радзіма» ў вершы Якуба Коласа «Родныя Вобразы»	367
Герасімеўнак М. А. (Мінск, БДПУ). Мастацкае ўвасабленне тэмы радзімы ў творчасці Алеся Письмянкова.....	370
Гулідава В. А. (Мінск, БДПУ). «На міг я адкрыю сабе, што замала пражыта ў самотна-зялёным кутку...» (Колеравая палітра творчасці Яўгеніі Янішчыц).....	373
Кандратовіч В. В. (Мінск, БДПУ). Пейзажныя апісанні і іх стылістычная роля ў паэме Якуба Коласа «Новая зямля».....	376
Крывадубская В. В. (Мінск, БДПУ). «Народу свайму слугуючы...» (вобраз Францыска Скарыны ў паэзіі).....	378
Кульгавая М. Ю. (Мінск, БДПУ). Ідэяна-эстэтычны змест праявітых твораў Максіма Багдановіча.....	381
Пірожнік М. І. (Мінск, БДПУ). Модусы духоўнасці герояў-дзівакоў у драматургіі Аляксея Дударова	383
Сігаёва Ю. У. (Мінск, БДПУ). Сказныя матывы і вобразы «Вянка» Максіма Багдановіча....	386
Соловей Е. И. (Мінск, БДПУ). Кавказские личные имена в произведениях Л. Н. Толстого ...	389
Торапава Г. В. (Мінск, БДПУ). Беларускія рэаліі ў апавесці Элізы Ажэшкі «Нізіны».....	392
Чайкова К. У. (Мінск, БДПУ). Станаўленне фантастычнага жанру ў беларускай літаратуры ...	394
Чайцына А. С. (Мінск, БДПУ). Камедыйны талент Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча.....	397

Навуковае выданне

НА ХВАЛЯХ МОВЫ:
да 90-годдзя з дня нараджэння
акадэміка **М. В. Бірылы**

*Матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі
(Мінск, 10–11 верасня 2013 г.)*

Рэдактар *А. У. Воўчанка*

Мастацкі рэдактар *Т. Д. Царова*

Тэхнічны рэдактар *О. А. Тоўстая*

Камп'ютарная вёрстка *Л. І. Кудзерка*

Падпісана да друку 22.01.2014. Фармат 70×100¹/₁₆. Папера афсетная. Друк лічбавы.
Ум. друк. арк. 32,83+0,81 укл. Ул.-выд. арк. 30,4. Тыраж 200 экз. Заказ 12.

Выдавец і паліграфічнае выкананне:
Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Выдавецкі дом «Беларуская навука». Пасведчанне
аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы, распаўсюджвальніка друкаваных выданняў
№ 1/18 ад 02.08.2013. Вул. Ф. Скарыны, 40, 220141, г. Мінск.

Нацыянальная
бібліятэка
Беларусі